

חבל נחלתו

לקיים את מצות תפילין וזאת בהסתמך על אליה זוטא ועל הסברא שהעליתי, ועל כך שהתחיל לנסוע ברכבת עוד קודם חלות המצוה עליו. ולגבי מקרים אחרים נ"ל שצריך ראייה ברורה לכך שהוא אסור באכילה בזמן שהוא אנוס מלקיים מצוה³.

סימן ג

מכירת מגילה ע"י גבאי בית כנסת

שאלה

בית כנסת שיש לו כמה מגילות אסתר ומעוניין למכור את הישנה לאנשים פרטיים, האם מותר למוכרן, ומהו דין הכסף שנתקבל במכירה, האם מותר להשתמש בו לצרכי בית הכנסת הרגילים?

תשובה

א. בראש פרק רביעי במסכת מגילה (כה), מובא במשנה: "בני העיר שמכרו רחובה של עיר – לוקחין בדמיו בית הכנסת, בית הכנסת – לוקחין תיבה, תיבה – לוקחין מטפחות, מטפחות – יקחו ספרים, ספרים – לוקחין תורה. אבל אם מכרו תורה – לא יקחו ספרים, ספרים – לא יקחו מטפחות, מטפחות – לא יקחו תיבה, תיבה – לא יקחו בית הכנסת, בית הכנסת – לא יקחו את הרחוב, וכן במוותריהן".

משמעות המשנה היא שקדושת התשמיש עוברת לדמים וקדושת התשמיש פוקעת, ובדמים מותר להשתמש רק לצורך קניית תשמיש אשר קדוש ממנו (או באותה רמת קדושה – למתירים – ש"ע או"ח קנג, ד).

וכ"פ בשו"ע (או"ח סי' קנג ס"ב): "בני העיר שמכרו בהכ"נ, יכולים ליקח בדמיו תיבה, דהיינו היכל שמניחין בו ס"ת או לוח שמעמידין עליו ס"ת; מכרו תיבה, יכולים ליקח בדמיו מטפחת של ס"ת; מכרו מטפחת, לוקחין בדמיה ספרים, דהיינו שכתוב כל חומש לבדו, וכן נביאים וכתובים; מכרו ספרים, לוקחין בדמיהן ס"ת, אבל איפכא להורידן מקדושתן, אסור. ואפילו אם קנו בקצת המעות דבר שקדושתו חמורה, אין יכולין לשנות המותר לקדושה קלה".

ב. אלא שבמקרה דידן, אין כאן חילול קדושת המגילה על דמים אלא שמירה על קדושתה והוצאתה מרשות בית הכנסת לרשות היחיד. ולכאורה כל הסוגיא המתעסקת בהעברת קדושת התשמיש לדמים אינה שייכת, וצריך להתמקד בשאלה: האם מכירה זו מותרת ומהו דין הדמים.

אבל בחידושי הריטב"א (מגילה כה ע"ב) כתב: "בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחין בדמיו בית הכנסת וכו'. השתא לא איירי תנא בענין המכירה האין נמכר ובענין

3. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל: אדמו"ר זללה"ה אמר דמצות תפילין כל רגע ורגע ביום, ולמ"ד לילה זמן תפילין גם בלילה, ולר"מ ור' יודא גם בשו"ר ט. א"כ אם באנו לאסור לאכול קודם הנחת תפילין צריך לאסור כל היום, או גם בלילה או גם בשו"ר ט, ועל כרחין שאין איסור אכילה קודם הנחת תפילין.

חבל נחלתו

אולם מצאתי שהמאירי (מגילה כו ע"א) כתב: "ויחיד שיש לו ס"ת וצריך ללמוד תורה ולישא אשה, מוכרו אף לכתחילה... אלא שכל שביחיד מה שעשה עשוי, ועושה מן הדמים מה שירצה". עולה מדבריו שישנה אפשרות בדיעבד, בס"ת וכש"כ במגילות, שהדמים יצאו לגמרי לחולין.

וכן נראה להוכיח מדברי הר"ן (חי' כו ע"ב): "ולי נראה דמתניתין מיילי קתני, מעיקרא קא תני שאם מכרו בני העיר בית הכנסת לחלל קדושתו על הדמים יש להם באותן דמים לעלות בקדושתו... ואם מכרו בית הכנסת להעמידו בקדושתו עושים בדמיו כל צרכן ובזו אסר ר' מאיר למכור את של רבים ליחיד".

וכדי למעט במחלוקת נראה לי להסביר שאף המאירי והר"ן לא חלקו על הרשב"א והריטב"א שמלכתחילה אין להוציא את המעות לחולין שלא עפ"י זטה"ע, אבל אם מכרו אף יחידים שלא בכונת התקדשות המעות, מכירתם מכירה שהרי תשמיש הקדושה לא יצא מקדושתו, וע"כ הדמים לא התקדשו.

וראיה לכך שמכירה שאין בה הורדת קדושה מותרת – היא תשובת הראי"ה קוק זצ"ל בשו"ת דעת כהן (סי' קעז): "ע"ד שאלתו בענין מכירת דברים שבקדושה בעד המוזיאום, חזרתי על כל הצדדים ולא מצאתי צד איסור במכירת כלים של תשמישי קדושה, כמו מעילים, מפות, פרוכות, ונויי ס"ת, במקום שהדבר ידוע שהם שומרים אותם בכבוד הראוי, ובפרט כשישנם ג"כ הרבה מישראל שנאותין מהם בעניני קדושה וידיעות העתיקות לטובת חקירות ענינים הנוגעים לישראל ביחוד. אבל על ס"ת עצמם

הלוקח האיך ישתמש בדברים אלו, ואילו בתורה וספרים וכל תשמישי קדושה פשיטא ליה מילתא שאין הלוקח משתמש בהן אלא בקדושתם דהא קדושת הגוף ניהו ואין להם פדיון וחלול לקדושתן לעולם... אלא בשאינם צריכים להם כגון דאית להו אחריני...".

משמע מדברי הריטב"א שרק בבית כנסת שהוא במקור תשמיש מצוה הדיון הוא בהוצאתו מקדושתו, אבל תשמישי קדושה אינם יוצאים מקדושתם, ואעפ"כ צריך להשתמש בדמיהם דוקא לתשמיש קדוש מהם. ולפי"ז סיבת איסור המכירה בתשמישי קדושה אינה משום הוצאתם מקדושתם, אלא משום מעשה החולין שבמכירה, וגזרו חכמים שהדמים לא יצאו לחולין אלא צריך להשתמש בהם דוקא לקדוש מהם.

וברשב"א (מגילה כו ע"ב) כתב: "והילכך בשיש להן אחרת מותר למוכרה, דהוה ליה כמפריש שבעה אתרוגין לשבעת הימים דיוצא בה ואוכלה. וספרים וכל תשמישי קדושה נמי אנ"פ שבכל מקום שהן בקדושתן הן עומדין, אפילו הכי אם מכרום לעשות בדמיהן צרכיהן – איכא משום אכחושי מצוה דמוכרין, והילכך עד שיסכימו במכירתן שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אינן רשאים להוציאן בצרכיהן, ולא משום שתהא קדושתן נתפסת ממש על הדמים, כדאמרן". מתבאר מדבריו כפי שכתבנו בדעת הריטב"א, שקדושת המעות אינה נובעת מתוך קדושת התשמיש שהרי הוא אינו יוצא מקדושתו, אלא קדושתו נובעת מאיסור של חכמים לעשות את הדמים חולין. וע"כ זטה"ע במעמד אנשי העיר יכולים למכור ולהוציא את הדמים לחולין.

כ"ע וכולם כביכול שותפים בו. ולכאורה, לכל צרכי בית הכנסת ותשמישי הקדושה שלו דין זהה, שאפילו ז"ט"ה במעמד אנשי העיר אינם יכולים למוכרו מפני שנבנה או נקנה לבית כנסת אדעת כ"ע. ולפי"ז מגילה כזו בעיר לא ניתן למוכרה.

ונראה לדחות מסברא, שאפילו בבית כנסת של כרכים דוקא דברים גדולים מנועים זטה"ע למוכרם אבל דברים שאינם כס"ת או בית כנסת עצמו, אלא הם משימושי בית הכנסת כמו מטפחות וחומשים וכד' לא אכפת לכ"ע אם יהיו כאלו או אחרים ובלבד שימלאו את תשמישם, וע"כ רימונים וטסים וכד' רשאים למכור ולא יקרא ע"ז שם "של כרכים" וע"כ תמנע מכירתו. וה"ה לענין מגילה ושופר וכד' ניחא לכ"ע שהגבאים ימכרום לטובת בית הכנסת.

ועוד, כתב המשנה ברורה (סי' קנג ס"ק כה): "עוד כתבו הפוסקים דאפילו ביהכ"נ שבכרך אם ידוע שלא עשו אותה אלא למעט עם כגון הביהכ"נ שנושין אותה בעלי אומניות לעצמן [וה"ה כשנתקבצו הבע"ב של איזה רחוב הרחוק מן ביהכ"נ שבעיר ועשו ביהכ"נ לעצמן] ג"כ דינו כביהכ"נ של כפרים אפילו הוא בכרך דמסתמא רק על דעת עצמן בנוהו אם לא שסייעו אנשי העיר ג"כ על הבנין ואפילו מעט אז אין להם רשות על המכירה בלא דעתן". ולפי"ז רוב בתי הכנסת בימינו אינם של כרכים ורק בית כנסת של עיר שנבנה בשביל תושבי העיר ואורחים – דינו כשל כרכים.

ועוד, שכתב המשנה ברורה (סי' קנג ס"ק לג): "כתב המ"א בשם המב"ט דאפילו ביהכ"נ של כרכים אם אינם מתפללין בו יכולין למכרו". ולא תהיה המגילה חמורה

לא מלאני לבי לומר היתר ואיני רוצה להמנות בין המתירים".

וכיון שהמדובר בשאלתנו במגילה שאין קדושתה כספר תורה, מותר למוכרה לשם שימוש לאחר. (ומשתיקתו בענין הדמים לא מבורר מה דעתו לגביהם).

ג. כיון שהמגילות שייכות לבית כנסת שהוא של ציבור, צריך לדון אם אין במכירתן ליחידים הורדה בקדושתם. במס' מגילה (כו ע"ב) במשנה: "אין מוכרין את של רבים ליחיד מפני שמורידין אותו מקדושתו, דברי רבי מאיר. אמרו לו: אם כן אף לא מעיר גדולה לעיר קטנה".

בפשט הדברים המדובר במשנה במכירת בית כנסת, ואף לגביו חכמים לא קבלו את דעתו של ר' מאיר.

והרמ"א פסק בשו"ע (או"ח סי' קנג ס"א): "ודוקא בדרך שמורידן מקדושתן, אבל מותר להשאיל אפילו ס"ת לקרות בה, אפי' משל רבים ליחיד. (ב"י בשם א"ח)". היינו בהשאלה או השכרה מרבים ליחיד אין הורדה בקדושה וע"כ היא מותרת.

וכך כתב במשנ"ב (ס"ק עד): "אפילו ס"ת וכו' – וכ"ש להשאיל ביהכ"נ להתפלל בה ועיין בע"ת דזה דוקא כשהשואל והשוכר קורא בס"ת וכן מתפלל בביהכ"נ בעשרה הא לא"ה יש בזה משום זלזול קדושה והמ"א כתב בסק"ז דמסתימת הפוסקים משמע דבכל גווני שרי". וא"כ כאן שאין זה ס"ת אלא מגילה בלבד, והקונה קורא בה בפורים אין בכך הורדת קדושה ומותר למוכרה ליחיד לשם קריאה בה.

אמנם קיימת שאלת בתי כנסת של כרכים לעומת של כפרים שאינם נמכר. ולפי השו"ע (קנג, ז וע"ש משנ"ב ס"ק לג) בית כנסת של כרכים אינו נמכר משום שהוא על דעת

חבל נחלתו

וכו' – ר"ל דכל שמוכרין ז' טובי העיר בפרהסיא ולא בצינעא ולא מיחו בהם בני העיר מקרי במעמד אנשי העיר.

וא"כ צריך שהגבאים עם ועד בית הכנסת יחליטו על המכירה ויפרסמוה לבני בית הכנסת ועי"כ יוכלו להוציא את המעות לחולין.

ודין זה שייך אף לתשמישי הקדושה ולא רק לבית כנסת, כאמור לעיל בדברי הרשב"א וכן בסוף פסיקת השו"ע לעיל.

וכ"כ המשנה ברורה (ס"ק לז): "וה"ה לכל דברי קדושה – פירוש כגון תיבה ומטפחת וכדומה הנזכרים בס"ב דינם כמו בהכ"נ עצמו לענין זה דכל היכי דאיהו נעשה אדעתא דכ"רע כגון דכרכים הנך נמי נעשו מסתמא אדעתא דכ"רע, וזהו מה שכתב המחבר דכולהו גירי בתר ביהכ"נ וכן כל דבר השייך לביהכ"נ כגון חצרות או מקוה אמדין ג"כ כי האי גוונא ולא מצי למוכרן או לסוגרן למנוע מהן אורחין ומ"מ לא חמיר מביהכ"נ. וכן מה שנזכר בסעיף זה דזו"ה במעמד אנשי העיר בכפרים יכולים להוציא הדמים לחולין לאו דוקא בביהכ"נ אלא אפילו בתשמישי קדושה הדין כן. אך מ"מ יש חילוק ביניהם דבתשמישי קדושה אף דמותר להשתמש בדמיהם כשנמכר בזו"ה במא"ה בכפרים מ"מ הם גופא בקדושתיהו קיימי ביד הלוקח דקדושת הגוף ניהו ואין יוצא לחולין אבל ביהכ"נ ותשמישי מצוה מותר להשתמש בהן כמ"ש לקמן בסעיף ט' [מ"א וא"ד וש"א]..."

ה. בתשובות האחרונים נדונו כמה שאלות על הוצאת תשמישי קדושה לחולין, כאשר המדובר הוא בקישוטי ס"ת כגון רמונים וטסים, הן כאלה שנשברו כדי להתיכם לעשות מהם חדשים, והן להתיכם ולמוכרם כדי להשתמש בכסף לצורכי

מבית כנסת, וכש"כ שבניגוד לבית כנסת שאין מתפללים בו - במגילה יקראו אם תימכר.

ועוד, שכתב במשנה ברורה (סי' קנג ס"ק לח): "דכולהו גירי בתר ביהכ"נ – כל כלי ביהכ"נ וספסלים ויריעות שבבהכ"נ דינם כביהכ"נ, ועל כן כשמכרו זו"ה במעמד אנשי העיר בכפרים יכולים להשתמש במעות לכל מה שירצו, ואי לא"ה לא נכן הוא לפי פשוטות דברי המ"א שהעתיק דברי הר"ן בשם הירושלמי על דברי השו"ע. ובספר קובץ על הרמב"ם הלכות תפלה פי"א כתב דנ"ל דאפילו בכרכים יכולים למכרם לדברי הר"ן **דדוקא לענין מכירת בהכ"נ גופא אמדין דלא מחלי רבים חלקם לזו"ה משא"כ בזה** ולכן יכול הגבאי למכרם בצירוף אנשי העיר ולהוציא המעות לחולין".

וא"כ עפ"י שיטת ספר קובץ בצירוף כל הטעמים שנפרטו לפני כן, נראה שמותר למכור את מגילה שאין משתמשים בה בבית הכנסת לאנשים פרטיים לשם קריאה בה.

ד. הבאנו לעיל דעת הראשונים שאם רוצים להוציא את הדמים לחולין צריך שימכרו את תשמישי הקדושה זטה"ע עפ"י אנשי העיר.

וכ"פ בשו"ע (קנג, ז): "אבל אם הסכימו ז' טובי העיר באותו מכר, והיו במעמד אנשי העיר, רשאים להוציא המעות לכל מה שירצו, ואם קבלו עליהם בני העיר בפירוש במכר זה כל מה שיעשה, אפילו יחיד מה שעשה עשוי. הגה: וכל שז' טובי העיר מוכרים בפרסום, מקרי במעמד אנשי העיר ואינן צריכין לומר הן או לאו. (מרדכי...) וה"ה לכל דברי קדושה שנזכרו כאן, דכלהו גירי בתר בית הכנסת". ובאר המשנ"ב (ס"ק לב): "מוכרין בפרסום

דלא איירי אלא בבהכ"נ. ועיין במג"א שם ס"ק ל"ז דכתב דבשל כרכים גם להרמ"א לא מהני ז"ט העיר, ועיין גם במג"א ס"ק י"ז שחולק על המ"ב **ומסיק לדינא דבתשמישי קדושה בשל כרכין לא מהני שבעה טובי העיר** ע"ש. ובפרט לפמ"ש התוספות במסכת מגילה דף כ"ו ע"א ד"ה כיון דמעלמא קאתי דטעמא דשל כרכין אינן יכולין לומר הואיל ולדעת רביס נעשה חמורה קדושתו בודאי א"א למכרן ולהפקיע קדושתן. ... גם המגדלים אשר היו כבר לפני לס"ת ועכשיו נשברו ואינן ראויין עוד לתת לס"ת ג"כ מותר למכרן דכבר נהגו למכור השברים לעשות מהן חדשים או שנותנין לאומן א"י השברי כלים לעשות חדשים ואינן מקפידין להשגיח אם יחליף האומן כסף אחר באותן השברים, וכיון שכבר נהגו כן שוב אמרינן **דהוי כמו שהתנה מתחלה שאם ישברו יפקיע הקדושה מהם** כמש"ל כן נלענ"ד, וכן נעשה מעשה ע"פ הוראה זאת בהרבה בתי כנסיות".

החת"ס (או"ח סי' לח) **בתשובה לחמיו רעק"א מסיק:** "ע"כ נלענ"ד נהי ס"ת ותשמישים קדושים אבל אינו כענין קדושת מקדש ונדרי גבוה שמועלים בהם ונפדין וחל קדושתן על המעות אלא הכל דרבנן שעשו ס"ת ותשמישים כענין קדושת מקדש, ושוב נאמר בהם כמו שנאמר בקדושת בהכ"נ ותשמישי קדושה יוצאים לחולין ע"י פדיון וחל [קדושה] על המעות מדרבנן ושוב מדאיקלש מתחלל ע"י זט"ה במעמד אנשי העיר כמו בהכ"נ.

מיהו בנידון שלפנינו שרוצים להחליף תפוחים אתפוחים קשה וכי הקדש מתחלל על הקדש, אלא יחללו תחלה במעות והמעות לבתר דאיקלש יצא לחולין ע"י זט"ה במא"ה ואח"כ יקחו ממנו החדשים, דאי לא יצאו

הציבור. כאשר הדעות חלוקות ביחס לקישוטים שהם תשמישי קדושה של כרכים, האם ניתן להוציאם לחולין.

בשו"ת צדקה ומשפט (חי"ד סי' יח) מסיק לאחר דיון ארוך שרק בית כנסת יוצא לחולין, אבל תשמישי קדושה אינם יוצאים לחולין אפילו ע"י זטה"ע במעמד אנשי העיר.

בשו"ת שיבת ציון (סי' ז) לרבנו שמואל בן הנר"ב מחדש:

"ומכח כל אלו הקושיות נראה לי לומר סברא אחת אשר בו יתורץ הכל, דהנה ודאי בתשמיש קדושה **מועיל בו תנאי** הן למכור והן להוציאן לחולין, חוץ מס"ת עצמו שאי אפשר להורידו מקדושתו אבל תשמיש קדושה אם התנה בו מתחילה שיהיה בידו למכור ולהוציאו לחולין מהני בו תנאי כמ"ש בש"ע אר"ח סימן קנ"ד ס"ח ובמג"א סימן קנ"ג ס"ק מ"ג. והנה לדעת הרמב"ם דאינו רשאי למכור תשמישי קדושה כי אם לקנות ס"ת וחומש ולדעת הרא"ש והטור דיחיד בשלו ובכפרים בז"ט העיר במעמד אנשי העיר יכול למכור ס"ת ותשמישי קדושה א"כ בכל מה שמוותר למכור **הוא כאלו התנה שאם יארע דבר זה אשר ע"י סיבה זו יהיה ניחא ליה למוכרו רשאי למכור**, ואף שלא התנה בפירוש הוי כאלו התנה וכאלו דעתו לכך מתחלה, כמו שכתב הט"ז בסימן קנ"ג סוף ס"ק א' וכ"כ הרמ"א סימן קנ"ד ס"ח בהג"ה..."

ומסיים: "כל זה הוא לענין דינא היכא דליכא בהו משום הפקעת קדושה כגון שנמכר שגם הלוקח ישתמש בו בקדושה או בתשמישי מצוה שאין בהם משום הפקעת קדושה אבל לענין איסורא בתשמישי קדושה להפקיע קדושתן לא שמענו ועיי"ש במ"ב

חבל נחלתו

בבית יוסף (או"ח סי קנג אות ו): "כתב הרא"ש בתשובה כלל י"ג סימן י"ד כיון שמוכרים בית הכנסת ליקח תורה וספרים כל שכן שמוכרים אותה ללמוד תורה כי מה תועלת יש בקניית ספרים ותורה אם לא ללמוד בהם ויתירה מעלת הלומד ממעלת ס"ת כדאיתא בפרק בתרא דמכות (כב:) ותו דגרסינן בפ"ב דמגילה (שם) אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה..."

ובהוצאת הדמים ללימוד תורה בבית כנסת ישנה העלאה בדמים ואי"צ אף לזטה"ע במעמד אנשי העיר.

מסקנה

מותר למכור מגילה שאינה בשימוש של בית כנסת ליחידים וניתן לעשות זאת או ע"י מכירת הגבאים וועד בית הכנסת בפרסום לכל המתפללים ואז מותר להוציא את המעות לחולין לצרכי בית הכנסת, או במכירה רק ע"י הגבאים ולהוציא את המעות ללימוד תורה.

לחולין תחלה היו צריכים להעלות בקדש, אבל בשנה בשנה אבטיא ולא איפשטא פ' בני העיר ע"כ צריך לומר כנ"ל.

ובאמת מעשים בכל יום שנותנים לצורך לעשות ממנו עשת ומשנים אותם, וזה בודאי צ"ע אי לא נמכרו תחילה ופקעי קדושתן איך ינתנו לצורך... ע"כ למוסרם לצורך בלי חילול אסור בודאי אבל ע"י חילול כנ"ל נ"ל דישי ליישב פסק הרמב"ם וש"ע ויצאו לחולין".

ובשו"ת מר ואהלות (י"ד סי' ה) כתב שאמנם אסור למכור תשמישי קדושה של כרכים, אולם מותר למוכרם לעיר אחרת שאף הוא כרך. עוד תרץ שהכלול בתשמישי קדושה שאסור להוציאם לחולין הם המנויים במשנה בראש פרק בני העיר, אולם קשוטי ס"ת עשויים בעיקר לבני העיר וע"כ יכולים למוכרם זטה"ע במא"ה כתשמישים של יחיד.

ו. עוד נראה לומר לגבי מכירת מגילה ליחידים, שאם ירצו למוכרם רק על דעת הגבאים ולהעלותם בדמים, יעשו כאמור

סימן ד

ניגוב במגבונים לחים בשבת

פטיק רישא (פי' איסור נמשך בהכרח מדבר מה כמו המות הנמשך בהכרח מהתזת הראש) דלא ניחא ליה, ומותר. וחלקו עליו, ואמרו דאע"ג דלא ניחא ליה, כיון דפטיק רישא הוא, אסור. והעולם נוהגים היתר בדבר, ויש ללמד עליהם זכות, דכיון שהברזא ארוכה חוץ לנעורת ואין יד מגעת לנעורת, מותר מידי דהוי אספוג (פירש הערוך ספוג הוא על ראש דג אחד גדול שבים, ובשעה שמריס ראשו להסתכל בעולם יורד אותו הספוג על

שאלה

האם מותר לנגב במגבונים לחים בשבת?

תשובה

א. פסק בשולחן ערוך (או"ח סי' שכ ס"ח): "חבית שפקקו בפקק של פשתן לסתום נקב שבדפנה שמוציאין בו היין, יש מי שמתיר אע"פ שא"א שלא יסחוט, והוא שלא יהא תחתיו כלי; דכיון שאינו נהנה בסחיטה זו, הוי